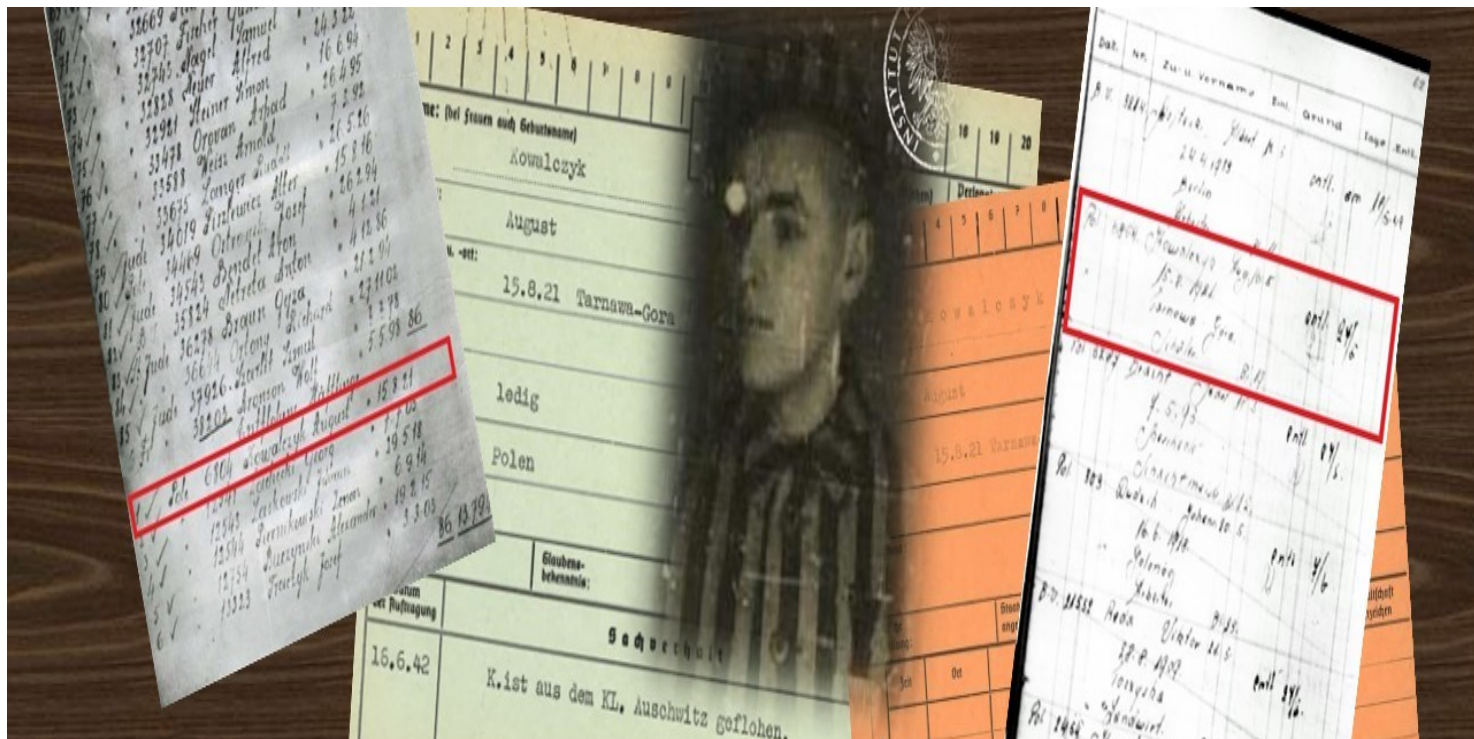

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kultura/92620,Polskie-drogi-z-niemieckiego-obozu-Ucieczka-Augusta-Kowalczyka.html>

ARTYKUŁ

Polskie drogi... z niemieckiego obozu. Ucieczka Augusta Kowalczyka

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: EWA WÓJCICKA 10.06.2022

10 czerwca 1942 r. doszło do buntu oraz ucieczki więźniów karnej kompanii z nazistowskiego obozu koncentracyjnego Auschwitz II-Birkenau. Wśród uciekinierów był 21-letni August Kowalczyk.

W pamięci wielu widzów zapisały się jego niezapomniane role w serialach i filmach, m.in. wójta w „Chłopach”, SS-Sturmbannführera Johanna Dehnego w „Stawce większej niż życie”, Zenona w „Piątce z ulicy Barskiej”, czy Alfreda Jodla (szef sztabu dowodzenia *Oberkommando der Wehrmacht* w III Rzeszy) w spektaklu telewizyjnym „Epilog Norymberski”. Co ciekawe, August Kowalczyk nie wiązał swojego zawodowego życia ze sceną.

Auschwitz zamiast Francji

Urodził się 15 sierpnia 1921 r. w miejscowości Tarnawa-Góra. Po maturze chciał wstąpić do seminarium, jednak jego plany pokrzyżowała wojna. Wówczas podjął decyzję, by walczyć w szeregach armii polskiej tworzonej we Francji. Razem z kolegą, Zbigniewem Makuszewskim, podjęli próbę przedarcia się na Węgry, jednak zostali, wraz z kilkusobową grupą innych osób, zatrzymani na terenie Słowacji. Kowalczyk trafił początkowo do więzienia w Dukli, potem do Jasła, a następnie do Tarnowa.

Zdecydował, by walczyć w armii polskiej tworzonej we Francji. Z kolegą, Zbigniewem Makuszewskim, podjęli próbę przedarcia się na Węgry, zostali jednak zatrzymani na Słowacji. Kowalczyk trafił początkowo do więzienia w Dukli, potem do Jasła, a następnie do Tarnowa.

Z Tarnowa 4 grudnia 1940 r. został przewieziony do KL Auschwitz, gdzie otrzymał numer 6804. Pracował w komandzie budowlanym – Bauhof II (rodzaj placu z materiałami budowlanymi) transportując cegły do obozu. Następnie przeniesiono go do Abbruchkommando (komando zajmujące się rozbiórką budynków), w którym, razem z innymi więźniami, wyburzał domy mieszkalne oraz zabudowania gospodarskie na terenie wsi Dwory i Monowice. Za pośrednictwem Komitetu Pomocy Więźniom przy komendzie Obwodu Oświęcim ZWZ, a potem AK, Kowalczyk, a także inni osadzeni, otrzymywali żywność oraz lekarstwa. Nieocenioną pomoc okazała im Helena Stupka „Jadzia”, przez więźniów nazywana „Mateczką” lub „Ciocią”, oraz inni mieszkańcy Oświęcimia. Niestety, 16 maja 1942 r. Kowalczyk został nakryty przez jednego z esesmanów. Za kontakty z miejscową ludnością osadzono go w tzw. bloku śmierci, w bunkrze, w celi nr 20.

28 maja skazano go na dożywotnią pracę w kompanii karnej (*Strafkompanie*). Wymierzono mu również karę chłosty za posiadanie kwoty pieniędzy niezgodnej z regulaminem obozowym. W kompanii karnej pracował przy kopaniu rowu melioracyjno-odpływowego. 10 czerwca 1942 r., po południu, gdy zarządzono wcześniejszą przerwę w pracy, grupa ok. 50 osadzonych ruszyła do ucieczki. Natychmiast podjęto pościg za zbiegami. Dwóch więźniów zatrzymano i przetransportowano do bunkra na bloku 11, 13 osób Niemcy zastrzelili, pozostałych więźniów z kompanii karnej, pracującej na Königsgraben, skierowano z powrotem do obozu. 11 czerwca 1942 r. Niemcy rozstrzelali 20 więźniów, a 320 z *Strafkompanie* zamordowali w komorze gazowej.

66	Jud.	30044	Oehlmann Konrad geb. 12.6.13	
67		30646	Möckel Eduard	26.4.06
68	Jud.	31393	Zichinski steinmar	26.12.31
69	Jud.	31429	Saglicht Leo	11.7.95
70		32134	Arlander Hermann	9.12.24
71		32609	Fischer Julius	21.3.15
72		32707	Fischer Gustav	30.3.24
73		32745	Siegel Emanuel	16.1.14
74		32828	Heyer Alfred	24.3.22
75		32981	Heiner Anton	16.6.94
76		33478	Orgwan Arpad	26.4.95
77		33583	Reiser Arnold	7.2.92
78		33675	Langert Rudolf	21.5.16
79	Jud.	34019	Finsterwicz Alfer	15.8.16
80	Jud.	34469	Ostrowski Josef	26.2.94
81	Jud.	34543	Bendel Anton	4.1.21
82		35124	Strelca Anton	4.12.86
83	Jud.	36278	Braun Gyza	21.2.97
84		36674	Bylona Richard	27.11.02
85	Jud.	37926	Levitt Emil	3.2.78
86		38202	Aranson Wolf	5.5.98 86
			Antoni Kowalczyk	
1	Jud.	6304	Kowalczyk August	15.8.21
2		12441	Kowalczyk Georg	7.7.02
3		12343	Kowalczyk Zeman	29.5.18
4		12344	Kowalczyk Zeman	6.9.14
5		12354	Kowalczyk Alexander	19.2.15
6		13323	Tracyk Josef	3.3.03

Wykaz z księgi obozowej KL Auschwitz. Źródło: elektroniczna baza Arolsen Archives

Zdjęcie obozowe Augusta Kowalczyka. Źródło: elektroniczna baza Arolsen Archives

№	Nr.	Zu u. Vername	Emi.	Gründe	Tage	Entl.
Pol	2214	Wojcik, Jan	24.4.1918	entl. am 19.5.18		
Pol	2204	Kowalczyk, August	16.8.1918	entl. 24/6		
		Announ, Eva				
		Chapka, B. H.				
Pol	2207	Brant, Adam	4.5.18	entl. 8/6		
		Beckmann				
Pol	2203	Quadr, Johann	16.6.1918	entl. 4/6		
		Polonog				
		Abate, B. H.				
Pol	2252	Hein, Viktor	18.8.1918	entl. 24/6		
		Tokyscha				
		Händwirt, B. H.				
Pol	2254	Cherola, Adam	1.8.1918	entl. 4/6		
		Wagner				
		Wagner, B. H.				
Pol	2294	Chrenauer, Jacob	1.3.1919	entl. 8/6		
		Hammert, Adam				
		Wagner, B. H.				
Pol	2255	Chrapowicki, Jan	16.8.18	entl. 4/6		
		Wagner, B. H.				

Wykaz więźniów osadzonych w celi nr 20. Źródło: elektroniczna baza Arolsen Archives

Wielka uciezka

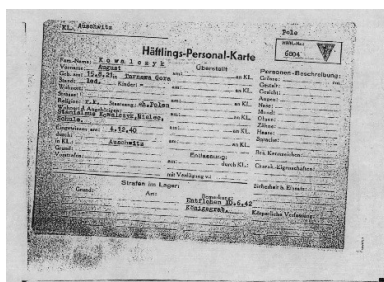
August Kowalczyk zdołał uciec. Dzięki pomocy kobiet pracujących na polu kontynuował ucieczkę w damskim przebraniu. Trafił na dwie Ślązaczki, które zdecydowały się udzielić mu schronienia. Kilka dni ukrywał się na polu, po czym znalazł schronienie w domu Anny i Alojzego Lysko w Bojszowach. Tu spędził parę tygodni, czekając na dogodny moment opuszczenia kryjówki. Z pomocą Heleny Stupkowej, z kenkartą wystawioną na nazwisko Stanisław Robak, dotarł do Krakowa. Następnie trafił do majątku Czaple, gdzie wstąpił w szeregi AK, w której strukturach walczył do końca wojny.

Jak na ironię, mimo tragicznych doświadczeń z czasów II wojny światowej, często grywał niemieckich oficerów.

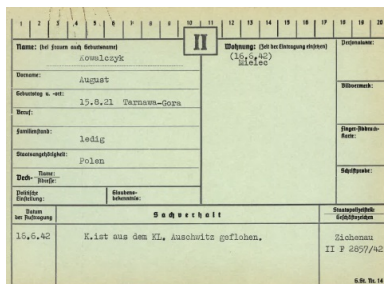
Po wojnie studiował polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. To wówczas zrodził się pomysł, by zostać aktorem. Początkowo (do 1951 r.) występował w Teatrze Rapsodycznym w Krakowie, później grał w Teatrze Ludowym oraz w Teatrze Polskim w Warszawie.

Grał również w filmach, między innymi w „Pokoleniu” (1955), „Barwach walki” (1964) i „Rękopisie znalezionym w Saragossie” (1964). Jak na ironię, mimo tragicznych doświadczeń z czasów II wojny światowej, często grywał niemieckich oficerów. Obok wspomnianych wcześniej ról w „Stawce większej niż życie” oraz w „Epilogu norymberskim” warto wymienić gestapowca Schroedera z serialu „Polskie drogi”.

W okresie powojennym był wiceprezesem Zarządu Głównego Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem oraz członkiem Rady Fundacji „Polsko-Niemieckie Pojednanie”, jak również pomysłodawcą i przewodniczącym Rady Fundacji Pomnik Hospicjum Miastu Oświęcim.

Karta obozowa Augusta Kowalczyka. Źródło: elektroniczna baza Arolsen Archives

**Karta Augusta Kowalczyka z
kartoteki osobowej niemieckiej
Tajnej Policji Państwowej,
Placówka w Ciechanowie/Płocku
[Geheime Staatspolizei.
Staatspolizeistelle
Zichenau/Schröttersburg]. Z
zasobu IPN**

Geburts- Ort		Geburts- datum		Geburts- zeit		Geburts- ort		Geburts- zeit	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

**Karta Augusta Kowalczyka z
kartoteki osobowej niemieckiej
Tajnej Policji Państwowej,
Placówka w Ciechanowie/Płocku
[Geheime Staatspolizei.
Staatspolizeistelle
Zichenau/Schröttersburg]. Z
zasobu IPN**

Swoje tragiczne wspomnienia ukazał w książce pt. „Refren kolczastego drutu. Trylogia prawdziwa”. Był także autorem monodramu pt. „6804”, z którym odwiedził wiele szkół w Polsce i który był prezentowany w wielu krajach w Europie i na świecie. Ponadto wydał dwa tomy wierszy: „Zakład asekuracyjny – poemat pokutny” oraz „Najtrudniej z sobą”.

Zmarł 29 lipca 2012 r. w hospicjum w Oświęcimiu.

Więcej interesujących materiałów na profilu Archiwum IPN

COFNIJ SIĘ